

प्रकरण ३ रे
=====

तेलबियांचे महत्व , उत्पादन व उत्पादकता

- ३०१ प्रास्ताविक
- ३०२ तेलबियांचे वर्गीकरण
- ३०३ तेलबियांचे महत्व
- ३०४ भारतातील तेलबियांचे लागवडी खालील क्षेत्र, एकूण उत्पादन व दर हेक्टरी उत्पादकता
- ३०५ तेलबिया उत्पादनातील असमतोल.
- ३०६ महाराष्ट्रातील तेलबिया लागवडी खालील एकूण क्षेत्र, एकूण उत्पादन, दर हेक्टरी उत्पादकता
- ३०७ भारतातील तेलबियांची मागणी व पुरवठा
- ३०८ भारताना करावी लागणारी खाद्य तेलाची आयात
- ३०९ तेलबियांच्या प्रकारानुसार खाद्य तेलाची आयात
- ३०१० तेलबियांचे उत्पादन वाढविण्याच्या उपाययोजना
- ३०१०.१ सर्वसामान्य प्रयत्न
- ३०१०.२ तेलबियांचे उत्पादन वाढविण्यासाठी भारत सरकारने केलेले खास प्रयत्न

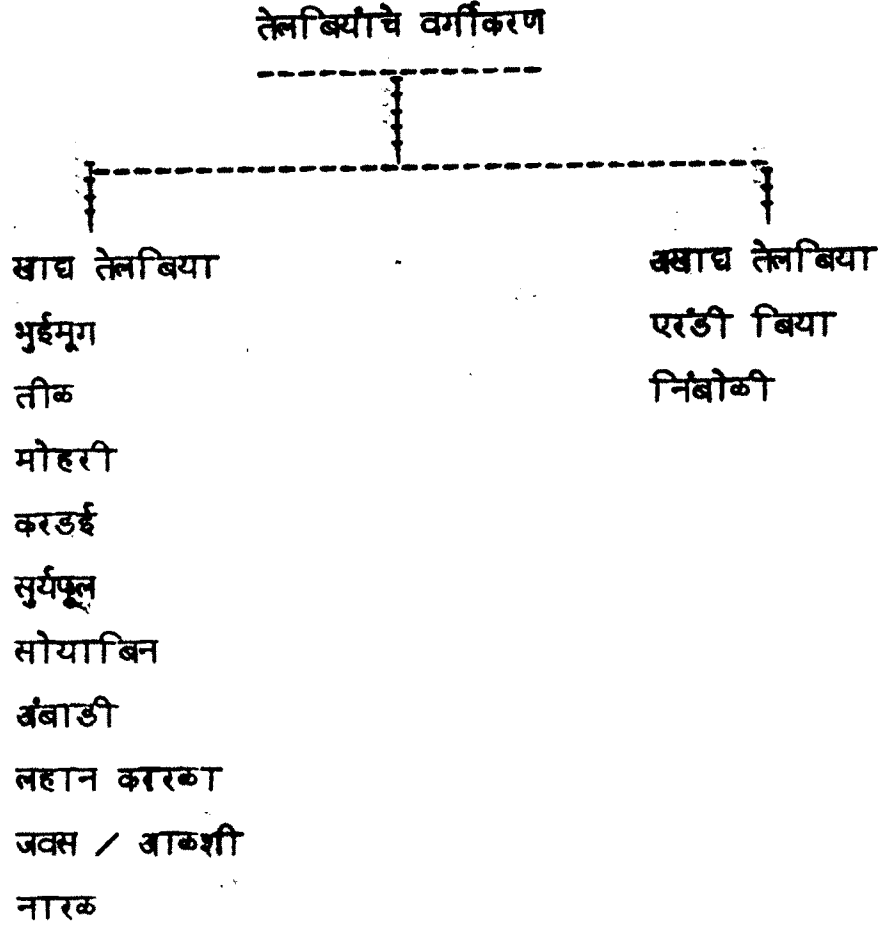
१.१ प्रास्ताविक :

माणसाच्या उपभोगात अन्नधान्या बरोबरच खाद्य तेलाचा वाटा महत्त्वपूर्ण आहे. एवढेच नाही तर पुष्कळशा उद्योगधंद्याकरीता त्याचा वापर महत्त्वाचा असतो. या दृष्टीने तेल बियांचे उत्पादन वाढविणे आवश्यक ठरते. भारतातील दरडोई तेल उपभोग, विकसित देशांच्या तुलनेने फारच कमी आहे. "इंडीयन कौन्सिल ऑफ मेडीकल रिसर्च" या संस्थेच्या शिफारशीप्रमाणे, सर्व - सामान्य व्यक्तीला प्रतिदिनी १५ ग्रॅम प्रथिनांची गरज असते. परंतु भारतात प्रथिनांचा उपभोग फक्त ११ ते १४ ग्रॅम इतकाच आहे.^१ विकसित देशात हे प्रमाण ११० ते १४० ग्रॅम इतके आहे. किमान आवश्यक गरज या दृष्टीने आणि विकसित देशाशी तुलना करता प्रथिनांचा उपभोग फारच कमी आहे.^२ यातून लोकांच्या उपभोगात प्रथिनांची गुणात्मक व संख्यात्मक कमतरता निर्माण होते. सर्वसामान्यपणे प्रथिनांचा पुरवठा तेलबियांच्या उपभोगातून होत असतो. भारतात तेलबियांचे उत्पादन आवश्यकतेपेक्षा कमी असल्याने बऱ्याच वेळा खाद्य तेल आयात करावे लागते. यामुळे परकिय चलन कमी होते.

१.२ तेलबियांचे वर्गीकरण :

ज्या बिया पासून पोष्टीकपणा, प्रथिने, स्निग्धांश व शारीरिक वाढीसाठी लागणारी जीवनसत्वे मिळतात त्या बियाला तेलबिया असे म्हणतात.

माणसांच्या दैनंदिन जीवनातील व उद्योगधंद्यातील तेलबियांच्या वापरावरून खाद्य तेलबिया व अखाद्य तेलबिया असे प्रमुख दोन गटात वर्गीकरण केले जाते.

३.२ तेलबियांचे महत्त्व :

आपल्या आहारातील एकूण उष्मीकाच्या २० ते २५ टक्के उष्मीक स्निग्ध पदार्थापासून मिळावेत असे आहार शास्त्रज्ञांचे मत आहे. परंतु जगातील सर्व लोकांच्या आहारात हे प्रमाण कधीच आढळत नाही. इंडियन कौन्सिल ऑफ रिसर्च या संस्थेने निर्देशित केले आहे की, " भारतात किमान पोषणाच्या दृष्टीने स्निग्ध पदार्थाची ही गरज दरडोई २० किलो इतकी आहे. परंतु सध्या आपल्या देशात खाद्यतेलाची दरडोई वार्षिक उपलब्धता फक्त ५.२ किलो इतकीच आहे, त्यामुळे तेलबियापासून मिळणा-या ग्रॅमिनि व स्निग्ध पदार्थाच्या सततच्या अभावामुळे शरीराच्या जलधारण शक्तीत असमतोल निर्माण होतो. त्वचेचे पापुटे निघून त्वचेची झीज होते. चापापचय क्रियेची कार्यक्षमता कमी होते

आणि पेशी व स्नायु यांच्या कार्यात शिथिलता येते. १

वरील बाबी लक्षात घेता, मानवी शरीराची होणारी हानी टकून निरोगी शारीरिक वाढीसाठी आणि उद्योग धंद्याच्या विकासासाठी तेलबियांचे महत्व पुढील-प्रमाणे स्पष्ट करता येईल. ४

१) तेलबिया पौष्टिक व प्रथिनयुक्त आणि स्निग्धाशयुक्त असल्याने त्यांचा वापर व त्यापासून निष्पन्न-या तेलाचा वापर मानवाच्या दैनंदिन आहारात केला जातो.

२) साबण व सौंदर्य प्रसाधने तयार करण्यासाठी तेलबियांचा वापर मोठ्या प्रमाणावर केला जातो.

३) कांही खाद्य तेलबियांपासून काढलेल्या तेलाचा वापर पशुवैद्यकीय शास्त्रात रेचक म्हणून जखमांवर लावण्यास उपयोग होतो.

४) खाद्य तेलबियांवर प्रक्रिया करून तेल काढल्यानंतर शिल्लक राहिलेल्या चोत्यांचा उपयोग जनावरांना पेंड (खुराक खाद्य) म्हणून उपयोग केला जातो.

५) पाव, बिस्किटे, मिठाईचे पदार्थ, आईस्क्रीम तयार करण्यासाठी तेलबियांचा महत्वाचा वाटा आहे.

६) वनस्पती तेलउद्योगातील तेलबियांचे महत्त्व व्यापक आहे. १९७९ मध्ये वनस्पती तेल उद्योगाला नेहमीच्या खाद्य तेलापेक्षा सरकीचे तेल व इतर तेल वापरण्याच्या दृष्टीने उत्तेजन देण्यात आले. परिणामी, १९७९ मध्ये वनस्पती तेल उद्योगात उत्पादनांसाठी वापरल्या गेलेल्या एकूण ६.६२ लाख टन तेला पैकी २.२१ लाख टन तेल हे सरकी, तीळ व इतर तेल या स्वरूपात होते. ५ एवढेच नव्हे तर वनस्पती तेल उद्योगाचा ८० टक्के उत्पादन खर्च हा प्रक्रियेसाठी लागणा-या खाद्य तेलावर होतो.

७) सोयाबीन हे एक औषधी व पौष्टिक तेल-बियाणे आहे. कारण सोयाबिन-मध्ये ४० टक्के प्रथिने, २६ टक्के कर्बादके, २० टक्के तेल, ४ टक्के सनिजे, २० टक्के

फॉस्फोलिपीड व लेसीथीन इ. घटक असतात. यामुळे सोयाबिन हे मानसिक रोग्यांच्या उपचारासाठी, मधुमेहावर बालकांच्या प्रथिनयुक्त आहारात वगैरेसाठी उपयोग केला जातो. याशिवाय सौंदर्य प्रसाधने, रंग, वॉर्निश, एनॅमल, शाई, मेणकापड, साबण व पाव- बेकरीसाठी सोयाबिनच्या वापर केला जातो.^६

८) सर्वसाधारणपणे साबण, सौंदर्य प्रसाधने, रंग, वॉर्निश, लिनोलियम, छपाईची शाई तयार करण्यासाठी तेलबियांचा उपयोग मोठ्या प्रमाणावर केला जातो.

९) एरंडी तेलबिया पासून निघावल्या तेलाचा वापर मोबाईल तेलाला पर्यायी इंधन म्हणून वापरले जाते.

या प्रमाणे तेलबिया व त्यावर प्रक्रिया करून काढलेल्या तेलाचे महत्त्व मानवी जीवनात व औद्योगिक विकासात महत्त्वाचे आहे हे स्पष्ट होते.

३०४ भारतातील तेलबियांचे लागवडीखालील क्षेत्र, एकूण उत्पादन व दर हेक्टरी उत्पादकता :

भारत हा जगातील प्रमुख तेलबिया उत्पादक राष्ट्रांपैकी एक राष्ट्र आहे. आपल्या देशात भुईमूग, करडई, जक्स, तीळ, मोहरी, सुर्यफूल, सोयाबीन, अंबाडी, इत्यादी तेलबियांचे उत्पादन घेतले जाते. जगाच्या एकूण तेलबियांनीच्या उत्पादनापैकी फक्त १० टक्के उत्पादन भारतात होते.

भारतातील तेलबियांचे लागवडीखालील क्षेत्र एकूण उत्पादन व दरहेक्टरी उत्पादकता सारणी क्रमांक १ मध्ये दाखविलेले आहे.

सारणी क्रमांक ३०१ वरून असे दिसते की, १९५१-५२ ते १९८५-८६ या कालखंडात तेलबियांचे दरहेक्टरी सरासरी उत्पादन कमी-जास्त प्रमाणात असले तरी एकूण लागवडीच्या क्षेत्रामध्ये उत्पादनांमध्ये मोठ्याप्रमाणात वाढ झाली आहे. विशेषतः एकूण उत्पादनांमध्ये दुपटीने वाढ झाली आहे. १९५१-५२ मध्ये एकूण तेलबियांचे उत्पादन ५१८८ हजार टन होते, ते १९८५-८६ अखेर ११,१५४ हजार

भारतीय प्रमुख तेल निर्यात क्षेत्रों का उत्पादन व निर्यात

भारतीय प्रमुख तेल निर्यात क्षेत्रों का उत्पादन व निर्यात

वर्ष	क्षेत्र = 000 हेक्टर में									
	1941-42	1949-50	1956-57	1959-60	1960-61	1961-62	1962-63	1963-64	1964-65	1965-66
भू-भाग	8,999	9,020	9,833	9,854	8,601	9,829	9,214	9,439	9,260	9,311
उत्पादन	1,192	1,029	1,200	1,060	1,004	1,223	1,202	1,024	1,035	1,089
उत्पादकता	13.3	10.5	12.2	10.8	11.6	12.4	13.1	11.0	11.1	11.7
क्षेत्र	462	460	489	487	440	440	460	428	452	432
उत्पादन	100	119	130	129	120	130	138	104	100	104
उत्पादकता	21.6	25.9	26.7	26.5	27.3	29.5	29.8	24.3	22.3	23.9
क्षेत्र	3,804	3,108	3,109	3,109	3,108	3,108	3,108	3,208	3,108	3,208
उत्पादन	842	420	418	420	418	420	420	442	420	420
उत्पादकता	22.1	13.5	13.4	13.5	13.4	13.5	13.5	13.8	13.5	13.1
क्षेत्र	3,801	3,408	3,408	3,408	3,408	3,408	3,408	3,408	3,408	3,408
उत्पादन	181	1,440	1,450	1,420	1,420	1,420	1,420	1,420	1,420	1,420
उत्पादकता	4.8	42.0	41.7	41.1	41.1	41.1	41.1	41.1	41.1	41.1
क्षेत्र	1,120	3,010	3,010	3,010	3,010	3,010	3,010	3,010	3,010	3,010
उत्पादन	331	429	434	429	429	429	429	429	429	429
उत्पादकता	29.5	14.3	14.4	14.3	14.3	14.3	14.3	14.3	14.3	14.3
क्षेत्र	862	909	903	923	920	920	920	920	920	920
उत्पादन	59	110	109	110	110	110	110	110	110	110
उत्पादकता	6.8	12.1	12.1	12.1	12.1	12.1	12.1	12.1	12.1	12.1
क्षेत्र	---	200	102	102	102	102	102	102	102	102
उत्पादन	---	181	99	99	99	99	99	99	99	99
उत्पादकता	---	90.5	97.1	97.1	97.1	97.1	97.1	97.1	97.1	97.1

पृथिवी पानावर ...

संस्थागत प्रमाणिक १०१ पुटे चालू

पिके	१९५१-५२	१९७७-७८	१९७८-७९	१९७९-८०	१९८०-८१	१९८१-८२	१९८२-८३	१९८३-८४	१९८४-८५
लहान कारका									
क्षेत्र	५५२*	६०९	६१२	५८४	५९९	६०४	६१३	५९९	६२४
उत्पादन	९१*	१४८	१४७	१०५	१४६	१६०	११८	१७६	१९०
उत्पादकता	१७३*	२४३	२३९	१८१	२४४	२६५	२३६	२९४	३०५
सोयाबिन									
क्षेत्र	--	१९५	३०६	४९६	६०८	४७५	७७०	८३६	१,३०१
उत्पादन	--	१८३	२९९	२८२	४४२	३५२	४९१	६१४	९८२
उत्पादकता	--	९४०	९७५	५६८	७२८	७४१	६३७	७३५	७५४
एकूण तेल बिद्या									
क्षेत्र	१२,६९९	१७,१६७	१७,७०८	१६,९४१	१७,६०३	१८,९०७	१७,७५५	१८,६८९	१८,९२४
उत्पादन	५,१८८	६,६६२	६,९००	८,७३९	९,३७२	१२,०८०	९,९९५	१२,६९२	१२,९४४
उत्पादकता	२७२,९७	५६३	५७०	५१६	५३२	६३९	५६३	६७९	५९१

* हे आंकडे १९६५-६६ या वर्षाचे आहेत.

बाधणार : इंडियन अग्रीकल्चरल इन ड्रीप (२१ वी आवृत्ती) आयरोस्ट्रोटे अण्ड इकोनॉमिक्स अण्ड स्टॅटिस्टीक्स अण्ड अग्रीकल्चर अण्ड को-ऑपरेशन, मिनीस्ट्री अण्ड अग्रीकल्चर, नवी दिल्ली, जिओबग, १९८३. पान नं.४२. ४३.

टनीपर्यंत वाढले. निव्वळ लागवड क्षेत्रात सुमारे सहा दशलक्ष हेक्टरनी वाढ झाली आहे. इ.सन १९७९-८० मध्ये फक्त १६,९४१ हजार हेक्टर क्षेत्र लागवडी-खाली होते, आणि एकूण उत्पादन ८७३९ हजार टन होते. म्हणजे सरासरी उत्पादकता दर हेक्टरी ५१६ किलोग्रॅम होती. इतर तेलबिया उत्पादनाच्या वर्षाशी तुलना करता १९७९-८० हे वर्ष प्रतिकूल होते. परंतु त्यानंतर क्षेत्र, एकूण उत्पादन व दर हेक्टरी उत्पादन वाढत गेले. तथापि १९८२-८३ साली पुनः कमी झाले. या कालखंडात उत्पादन व उत्पादकता यात चढ-उतार होतात असे दिसून येते. याचे महत्वाचे कारण म्हणजे पाऊसमान, हवामान, व किंमती यातील बदल होय. तेलबिया उत्पादनाच्या बाबतीत १९८४-८५ हे वर्ष चांगले होते. त्यावर्षी एकूण तेलबियांच्या लागवडीखालील क्षेत्र १८,९२४ हजार हेक्टर होते व एकूण उत्पादन १२,९४६ हजार टन होते. म्हणजे सरासरी उत्पादकता दर हेक्टरी ६८४ किलोग्रॅम होते.

३.५ तेलबिया उत्पादनातील असमतोल :

महाराष्ट्र हायब्रीड सिड्स कंपनीच्या बॅग्राउंड पेपरनुसार १९७५-७६ मध्ये पाण्याखालील एकूण क्षेत्रापैकी, पाण्याखालील तेलबियांचे क्षेत्र ७.९ टक्के होते, ते १९८३-८४ ला १६.७ टक्क्यानी वाढले.

अलीकडे भुईमूग, करडई, सुर्यफूल आणि सोयाबिन, या तेलबियांचे उत्पादन मोठ्या प्रमाणावर घेतले जाते आहे. सोयाबिनच्या एकूण उत्पादनाचा ७७.६ टक्के उत्पादन मध्य प्रदेशमध्ये घेतले जाते. महाराष्ट्रातील धुळे, जळगाव, अमरावती, नागपूर, भंडारा, या जिल्ह्यात सोयाबिनचे उत्पादन चांगल्या प्रमाणात होऊ लागले आहे.

सुर्यफूलाच्या एकूण उत्पादनात कर्नाटकचा हिस्सा ४७.० टक्के इतका आहे. तर महाराष्ट्राचा ४३.१ टक्के इतका हिस्सा आहे.

भुईमूगाच्या एकूण उत्पादनापैकी गुजरात मध्ये २३.२ टक्के होते, तर

महाराष्ट्रात १०.६ टक्के इतके होते. अलीकडे उन्हाळी भुईमूगाखालील क्षेत्र भारतात व महाराष्ट्रात वाढत आहे.

करडई उत्पादनाबाबत महाराष्ट्राचा हिस्सा अग्रगण्य असून तो ७१.८ टक्के इतका आहे. मराठवाड्यात रब्बी पिकांच्या हंगामात करडईच्या लागवडीला अग्रक्रम दिलेला असतो.

लहान कारकाच्या उत्पादनाबाबत ओरिसाचा हिस्सा ५२.७ टक्के, मध्य प्रदेशाचा २६.१ टक्के तर महाराष्ट्राचा १२.७ टक्के इतका आहे.

३.६ महाराष्ट्रातील तेलबिया लागवडीखाली एकूण क्षेत्र, एकूण उत्पादन, दर हेक्टरी उत्पादकता यांची भारतीय पातळीवर तुलना :

भारतातील महाराष्ट्र हे राज्य विविध पिकांच्या प्रमाणेच तेलबिया उत्पादनाच्या बाबत अग्रगण्य राज्य आहे. महाराष्ट्रात खरीप व रब्बी दोन्ही हंगामात तेलबियांचे पिक घेतले जाते. १९७२ च्या दुष्काळी परिस्थितीमुळे महाराष्ट्राची शेती बहुतांशी पावसावर अवलंबून आहे, म्हणून जलसिंचन क्षेत्र वाढविण्याच्या उपाययोजना आंमलात आणल्या. १९६०-६१ साली फक्त १२२० हजार हेक्टर जमीन ओलीताखाली होती, ती १९७०-७१ मध्ये १५७० हजार हेक्टर पर्यंत वाढली. १९७२ च्या दुष्काळी परिस्थितीमुळे अनेक ठिकाणी लहान, मध्यम व मोठे जलसिंचनाचे प्रकल्प दुष्काळातील कामातून पूर्ण केल्यामुळे ओलीताखालील जमिनीचे प्रमाण १९७५-७६ अखेर २१७१ हजार हेक्टर, १९८०-८१ साली २५१६ हजार हेक्टर, १९८४-८५ साली २५१८ हजार हेक्टर या प्रमाणात वाढले. यामुळे महाराष्ट्रात उन्हाळी भुईमूगांचे आणि रब्बी हंगामात सुर्यफुलाचे उत्पादन वाढले. महाराष्ट्रात तीळ, अंबाडी, सोयाबिन, यांचे उत्पादन खरीप हंगामात घेतले जाते. तर जवस, करडई, सुर्यफुल इत्यादींचे उत्पादन रब्बी हंगामात घेतले जाते. अंबाडी, करडई, जवस, तीळ यांचे उत्पादन स्वतंत्र न घेता अंतर्गत पिक म्हणून घेतले जाते. साधारणी कृमांक ३.२ मध्ये महाराष्ट्रातील व भारतातील तेलबियांचे क्षेत्र उत्पादन व दर हेक्टरी उत्पादकता यांची तुलनात्मक आंकडेवारी

दाखविली आहे.

सांख्यिकी क्रमांक ३०३
=====

भारत व महाराष्ट्रातील लागवडीखालील एकूण क्षेत्र,
उत्पादन व दर हेक्टरी उत्पादकता सन १९८०-८१.

अ.नं.	पिके	महाराष्ट्र			भारत		
		क्षेत्र ०००हेक्टर मध्ये	उत्पादन ००० टन मध्ये	उत्पादकता किलोग्रॅम/ दरहेक्टरी	क्षेत्र ०००हेक्टर मध्ये	उत्पादन ००० टन मध्ये	उत्पादकता किलोग्रॅम/ दरहेक्टरी
१०	भुईमूग						
	खरीप	७११०८	४४००७	६०२	६,९०४०२	५,०१९०६	७२७
	उन्हाळी	११४०७	१४३०४	१२५०	--	--	--
२०	तीळ	१९१०४	३७०००	१९३	२,४४२०५	४३७०१	१७९
३०	करडी	५१९०९	२४५०६	४७५	७२६०६	३४००१	४६८
४०	सुर्यफूल	६३०३	४००९	६४६	--	--	--
५०	जवस/बाळसी	२४८०५	५२०२	२१०	१,७१००४	४२७०५	२५०
६०	लहान कारळा	१०२००	१७००	१७५	५९८०२	१४६०२	२४४
७०	मोहरी	४०३	१०३	३०२	४,०६३००	२,२४७०२	५५३
८०	एरंडी	४०७	१०४	२९८	५०१०१	२१००४	४२०
	एकूण तेलबिया	१९६००६	२८००४	४९५०	१६,९४५०८	८,८२८०१	५२१

वाधार : १) ए.बी.देवकर, ए.व्ही.तेजलकर, डी.जी.भापकर, स्टूडीज फॉर इनक्रिजिंग
दी प्रोडक्शन अँड प्रोडक्टिव्हिटी, ऑफ ऑईल सीड्स इन, महाराष्ट्र
२) श्रीवास्तव भास्करन : ऑईल सिड्स, प्रोडक्शन ऑफ ऑर्गॅनोसिन्थेटिज,
पान नं.३५९.

सारणी क्रमांक ३.२ वरून असे आढळून येते की, महाराष्ट्रात उन्हाळी भुईमूगाची दरहेक्टरी उत्पादकता जास्त आहे. १९८०-८१ च्या हंगामात महाराष्ट्रातील एकंदर लागवडीखालील क्षेत्रापैकी १९६०.६ हजार हेक्टर क्षेत्रावर तेलबियांची लागवड केली जाते. त्याचे उत्पादन ९८०.४ हजार टन झाले, म्हणजे दर हेक्टरी उत्पादकता ४९५० किलो ग्रॅम इतकी होती. त्याच वर्षी भारतात १६,९४५.८ हजार हेक्टर क्षेत्र तेलबिया लागवडी खाली होती, आणि एकंदर उत्पादन ८,८२८.१ हजार टन इतके होते, आणि उत्पादकता मात्र दरहेक्टरी ५२१ किलोग्रॅम इतकीच होती.

महाराष्ट्रात उन्हाळी भुईमूगाची उत्पादकता जास्त आहे. त्याचप्रमाणे तीळाचे दर हेक्टरी उत्पादन १९३ किलो ग्रॅम आणि करडईचे उत्पादन ४७५ किलो ग्रॅम इतके होते, म्हणजे भारताच्या सरासरी पेक्षा ही सरासरी जास्त आहे. मात्र राई, जवस, मोहरी, एरंडीबिया, यांचे उत्पादन भारताच्या दरहेक्टरी उत्पादन पातळीपेक्षा महाराष्ट्रात कमी आहे. यावरून भुईमूग, तीळ, करडई, याबाबतीत महाराष्ट्राचा हिस्सा लक्षात घेण्यासारखा आहे. परंतु जगातील उच्च उत्पादनाचा विचार करता भारतातील उत्पादन खूप कमी आहे. हे सारणी क्रमांक ३.३ वरून दिसून येते.

सारणी क्रमांक ३.३

भारतातील दर हेक्टरी तेलबियांच्या उत्पादनाची जगातील उच्च उत्पादन असणा-या देशांशी तुलना

अ.नं.	पिके	भारतातील सरासरी तेलबियांचे उत्पादन दरहेक्टरी किलोमध्ये	जगातील उच्च उत्पादन असणा-या देशातील दरहेक्टरी किलोग्रॅम मध्ये उत्पादन
१.	भुईमूग	७५६	५७८४ इस्त्राईल
२.	मोहरी	५८९	२८२६ प.जर्मनी

सारणी क्रमांक ३.३ पुढे चालू

अ.नं.	पिके	भारतातील सरासरी तेलबियांचे उत्पादन दरहेक्टरी किलोमध्ये	जगातील उच्च उत्पादन असणा-या देशातील दरहेक्टरी किलोग्रॅममध्ये उत्पादन	
३.	तीळ	१८१	२०००	युगोस्लाव्हिया
४.	सुर्यफूल	५२२	२२०९	इटाली
५.	करडी	४९३	--	
६.	सोयाबिन	८६३	४६००	अमेरिका
७.	लहान कारळा	२३६	--	
८.	एरंडी बिया	६०५	१८४	फिलीपाईन्स

आधार : सेल्फ सफिसिन्सी इन् ऑईल सीउस् इन इंडिया,
 महाराष्ट्र हायब्रीड सिड्स कंपनी लि., मुंबई -२०
 ऑगस्ट, १९८८ पान नं.१७

३.७ भारतातील तेलबियांची मागणी व पुरवठा :

भारत हा जगातील प्रमुख तेलबिया उत्पादक राष्ट्रांपैकी एक राष्ट्र असला तरी जगाच्या एकूण तेलबियांच्या उत्पादनापैकी फक्त १० टक्के उत्पादन भारतात होते. भारतातील एकंदर उत्पादनाचा विचार या अगोदर केलेलाच आहे. मागणीचा विचार करता, एकंदर मागणीचा मानाने भारतात तेलबियांचे उत्पादन खूपच कमी आहे. तेलबियांचा विविध वापर लक्षात घेता त्याला मागणी असणे साहजिकच आहे. अन्न म्हणून आणि उद्योगधंद्यासाठी म्हणून तेलबियांचा वापर भरपूर आहे. भारतातील विविध तेलबियांची मागणी सारणी क्रमांक ३.४ मध्ये दर्शविली आहे. मागणी कमी असली तरी तेलबियांची निर्यात

(आंकडे 000 टनामध्ये)

प्रमुख तेलबियांची मागणी

सांख्यिकी क्रमांक ३०४

अ.नं.	तपशील तेल	सन १९७१-७५		सन १९८०		सन १९८५					
		वापर	वापर	वापर	वापर	वापर	वापर				
		किमान प्रमाण	किमान प्रमाण	किमान प्रमाण	किमान प्रमाण	किमान प्रमाण	किमान प्रमाण				
		साद्य अखाद्य नियमित एकूण	साद्य अखाद्य नियमित एकूण	साद्य अखाद्य नियमित एकूण	साद्य अखाद्य नियमित एकूण	साद्य अखाद्य नियमित एकूण	साद्य अखाद्य नियमित एकूण				
		वापर	वापर	वापर	वापर	वापर	वापर				
१.	शेंगादाणे तेल	१३०४	४०	१३४४	४०	१३४४	४०	१३४४	४०	२००	२३५७
		(४५.१)		(४१.८)		(४१.२)		(४२.७)			(४१.४)
२.	मोहरी तेल	५६०	--	६८२	--	७२१	--	७९५	--	९५९	--
		(१८.६)		(१७.६)		(१७.२)		(१७.२)			(१६.८)
३.	तिकाचे तेल	१३२	--	१६६	--	१७९	--	१९३	--	२४४	--
		(४.४)		(४.३)		(४.३)		(४.२)			(४.३)
४.	सोबरोल तेल	८७	१३०	२१३	१३५	२१०	१३५	२५५	१३३	१४८	--
		(७.२)		(५.९)		(५.६)		(५.६)			(४.९)
५.	जवस तेल	१८	१०३	१२३	५०	१८२	५०	२०७	५०	२४६	७०
		(४.९)		(४.५)		(४.४)		(४.५)			(३.८)
६.	परठी तेल	--	४६	१०८	४९	४९	६२	६२	६२	६४	१००
		(२.५)		(२.८)		(२.३)		(२.६)			(२.९)
७.	करडई तेल	४३	--	४७	४०	४०	६९	६९	८३	--	८३
		(१.४)		(१.२)		(१.२)		(१.५)			(१.५)
८.	सरकी तेल	१७१	--	२६४	२९७	३११	३११	३११	३३३	--	३३३
		(५.७)		(६.८)		(७.१)		(६.६)			(७.६)
९.	भातकोडातेल	१	५०	७५	८१	८१	१०५	१०५	१४२	--	१४२
		(१.७)		(१.९)		(१.९)		(२.३)			(२.५)
१०.	इतर तेल	१२७	१२६	५१४	३३१	३४०	३४०	५८०	४५०	३४८	--
		(८.५)		(१३.२)		(१३.७)		(१२.६)			(१४.३)
एकूण ..		२४६३	५०४	३००३	३२४५	३५२८	३५२८	४६००	४४०८	९१८	३७०
		(१००.०)		(१००.०)		(१००.०)		(१००.०)			(१००.०)

टिप : १) वसातील आंकडे एकूण तेलापैकी त्या विशिष्ट तेलपैकी मागणीचे प्रमाण दर्शवितात.
 २) दु. ल. = दुर्लभाणिय.

आधार : माध्य पावसकर; डिमीड व फोर वॉईल्स अँड वॉईल्स मिक्स, टाटा इकोनॉमिक कन्सल्टन्सी सर्व्हिसिस.

होते हे वैशिष्ट्ये म्हणावे लागेल. देशाची एकंदर सरासरी भुईमुगाच्या बाबतीत जास्त आहे. (४५.१४) १९८० साली भुईमुगाची किमान मागणी ३१.८४ आहे. तर कमाल मागणी ४१.२४ आहे. १९८५ मध्ये मात्र या उलट परिस्थिती दिसते. म्हणजे भुईमुगाची किमान मागणी ४२.७४ आहे. तर कमाल मागणी ४१.४४ आहे. याच्या खालोखाल मोहरी तेलाला मागणी आहे. असे दिसते. तथापि भुईमुगतेल आणि मोहरीतेल यांच्या सरासरीपेक्षा कमाल व किमान मागणी कमीच झ भरते. (सांरणी क्रमांक ३.४ पहा) सांरणी क्र.३.५ मध्ये भारतातील तेलबियांची मागणी व पुरवठा यातील तफावत दाखविलेली आहे.

सांरणी क्रमांक ३.५
=====

भारतातील तेलबियांची मागणी व पुरवठा

(आंकडे दशलक्ष टन मध्ये आहेत)

अ.नं.	तपशील	१९७०-७१	१९७६-७७	१९८०-८१	२००० साली मागणी व पुरवठा
१	२	३	४	५	६
१०	तेलबियाचा पुरवठा	२.५	२.५४	३.०३	५.५
२०	तेलबियांची मागणी	३.१	३.४५	४.४८	८.६
३०	तेलबियांच्या मागणी व पुरवठ्यातील फरक	०.६	०.९	१.४५	३.१

आधार : सेल्फ सफिसियन्सी पॉलीबल वूथ राईट अंपरोच, नलिनी के.क्सनजी,
सेल्फ सफिसियन्सी इन ऑईल सिड्स प्रॉडक्शन इन इंडीया, महाराष्ट्र
हायब्रीड सिड्स कंपनी लि., मुंबई-२०. ऑगस्ट, १९८८ पा.नं.३३.

वरील सारणी क्रमांक १.५ वरून खाद्य तेलाची मागणी आणि पुरवठा या बाबत पुढील निष्कर्ष निघतात.

- १) खाद्य तेलाची मागणी प्रत्येक दशकात वाढत आहे. लोक्संख्येतील आणि लोकांच्या उत्पन्नातील वाढ ही त्याची कारणे सांगता येतील.
- २) मागणी प्रमाणे पुरवठ्यात देखील वाढ होत गेल्याचे दिसते. उच्च पैदास प्रकार बियाणांचा वापर आणि सरकार मार्फत दिली जाणारी उत्तेजने यांचा परिणाम म्हणून पुरवठा वाढत आहे.
- ३) पुरवठ्यापेक्षा मागणीतील वाढ तुलनेने अधिक असल्याने मागणी व पुरवठ्यातील तफावत वाढत गेल्याचे दिसते.

१.८ भारताला करावी लागणारी खाद्य तेलाची आयात :

भारतामध्ये एकूण लागवडी खालील क्षेत्रापैकी फारच थोडे क्षेत्र तेलबियांच्या लागवडी खाली आहे. भारतीय शेतकरी तेलबिया लागवडीकडे परंपरागत पिकाप्रमाणे पाहतो. तेलबिया, उस, द्राक्ष, केळी, तंबाखू इ.प्रमाणे रोख पैसा मिळवून देणारे पिक आहे हे भारतीय शेतकऱ्यांच्या पुरेसे लक्षात आलेले नाही. याचा परिणाम म्हणूनच जिरायती अथवा कमी कस असणाऱ्या जमिनीत तेलबियांची लागवड केली जाते. बागायती व चांगल्या जमिनीवर तेलबियांची अद्यापही फारशी म्हणावी तशी लागवड केली जात नाही. स्वतंत्र पिक न घेता मुख्य पिकातील एक अंतर्गत पिक म्हणूनच तेलबियांची लागवड होते. यामुळे भारतात तेलबियांच्या लागवडी खालील क्षेत्र कमी आहे. जे क्षेत्र तेलबियांच्या लागवडीखाली आहे त्याची दरहेक्टरी उत्पादकता इतर देशांशी तुलना करता फारच कमी आहे. या सर्वांचा परिणाम म्हणजे भारताला खाद्य तेलाची आयात करावी लागते; आणि आयात ही प्रती वर्षी वाढत आहे, हे पुढील सारणी क्रमांक १.६ वरून आढळून येते.

सारणी क्रमांक ३.६

भारताला करावी लागणारी खाद्य तेलाची आयात

अ.नं.	वर्ष	आयात (खाद्य तेलाचे वजन टनामध्ये)	आयात किंमत (खाद्य तेलाची किंमत रुपये कोटी मध्ये)
१०.	१९७२-७३	६६,६२७	१७०.०२
२०.	१९७३-७४	१,८४,९४८	५७.७८
३०.	१९७४-७५	३०,०६१	१२.६१
४०.	१९७५-७६	२७,५२३	१५.४२
५०.	१९७६-७७	१,७९,२९३	१०१.०४
६०.	१९७७-७८	१८,८२,६२५	७०३.३२
७०.	१९७८-७९	१०,७५,६४८	५४१.७२
८०.	१९७९-८०	७,२६,७५४	४३३.०७
९०.	१९८०-८१	१६,६६,३६१	६२९.६९
१००.	१९८१-८२	१०,००,०००	~~१०००.००~~
११०.	१९८२-८३	११,००,०००	१०००.००
१२०.	१९८३-८४	१५,००,०००	१२००.००

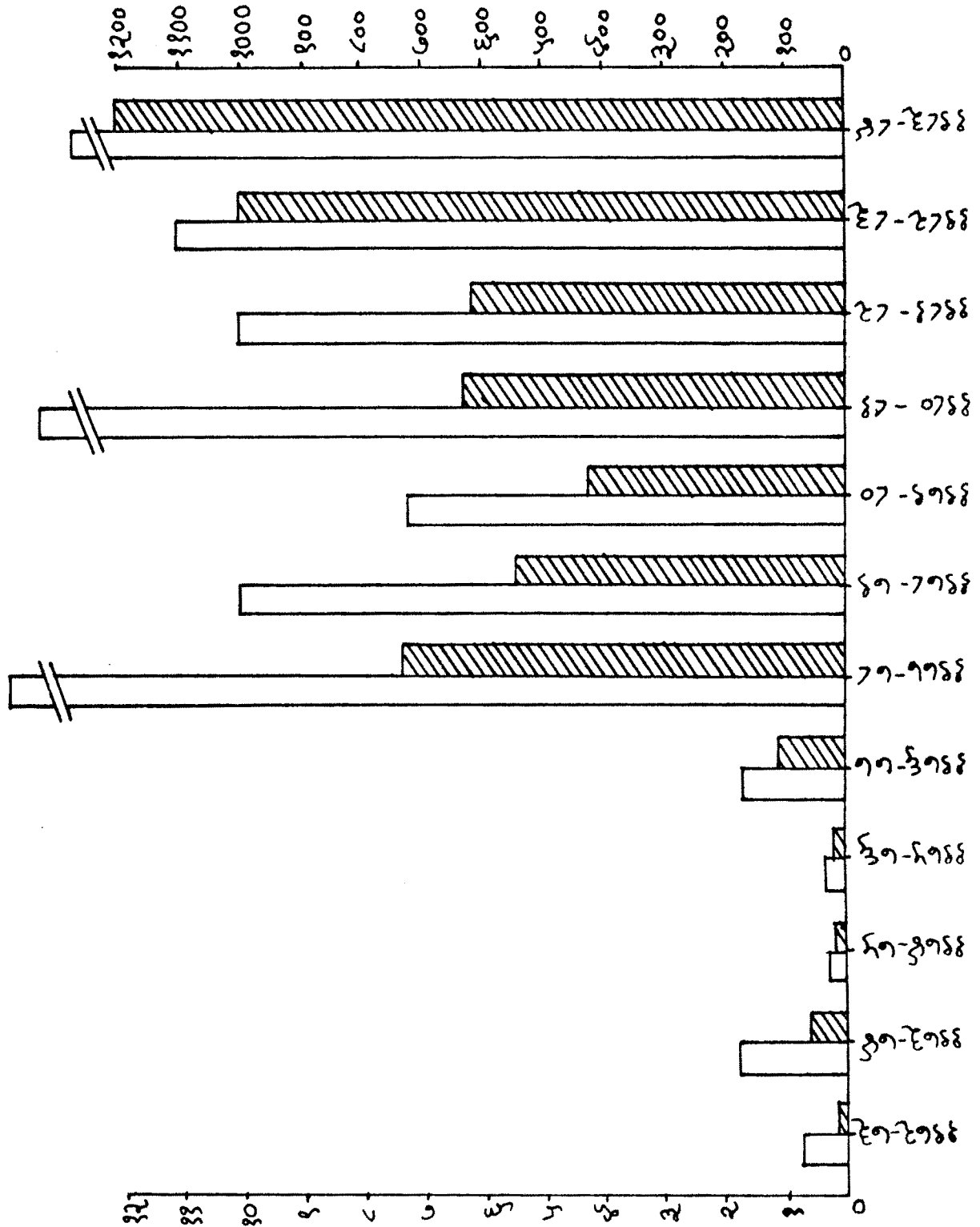
आधार : के.के.जी. मेनन : इनक्रिजिंग विहजीटेबल ऑईल प्रॉडक्शन इन इंडीया वूई कॅन वूई मस्ट, "डिमांड ऑईल अॅन्ड ऑईल सिड्स टाटा इकॉनामिक कन्सल्टन्सी सर्व्हिसेस, पान नं.१८.

सारणी क्रमांक ३.६ वरून असे दिसते की, भारतामध्ये खाद्य तेलाच्या आयातीमध्ये उत्पादनाप्रमाणे वाढ-उतार झालेले आहेत. परंतु आयात खाद्य तेलाचा आकडा व त्याची एकूण किंमत अलीकडील काळात सतत वाढत चाललेली

भारताला कशवी लागणारी खाद्य तेलाची आयात

आयात खाद्यतेलाची किंमत कोटी रुपयामध्ये

आयात वार्षिकी वरून तयार केलेले आकडे

आकृति क्र. ३.३

दिसते. १९७२-७३ साली, ६६,७२७ टन खाद्य तेलाची आयात केली, त्याचे एकूण मूल्य १७.२ कोटी रुपये होते. एक दशकानंतर हेच प्रमाण फार मोठ्या फरकांनी वाढले. म्हणजेच १९८२-८३ साली ११ दशलक्ष टन खाद्य तेलाची आयात केले, त्याची एकूण किंमत १००० कोटी रुपये इतकी होती. यानंतरच्या वर्षी म्हणजे १९८३-८४ साली १५ दशलक्ष टन खाद्य तेल आयात केले, त्याची किंमत १२०० कोटी रुपये इतकी होती. या खाद्य तेलाच्या एकूण वजनाची आयात व त्याची एकूण किंमत पाहिली तर भारताला ब-याच मोठ्या प्रमाणावरील परकिय चलनाचा खर्च खाद्य तेलाच्या आयातीवर करावा लागतो असे दिसते. म्हणून खाद्य तेलबियांच्या लागवडीसाठी अग्रक्रम देउन उत्पादन वाढविणे आवश्यक आहे.

३.९ तेलबियांच्या प्रकारानुसार खाद्य तेलाची आयात :

सारणी क्रमांक ३.७ मध्ये तेलबियांच्या प्रकारानुसार केलेल्या आयातीची माहिती दिली आहे. ती पाहता असे दिसते की, सोयाबिन, पामतेल, मोहरी, सोबरेल यांची आयात वाढली आहे. विशेषतः १९८३-८४ साली एकूण आयात १६६२ हजार टना पर्यंत वाढली, जी १९७०-७१ साली फक्त ९३.४ हजार टन होती.

३.१० तेलबियांचे उत्पादन वाढविण्याच्या उपाययोजना :

भारतामध्ये तेल बियांच्या लागवडीकडे दुय्यम पिक म्हणून पाहिले जाते. त्यामुळे प्रत्येक भारतीय शेतकरी आपल्या गरजेपुरते अन्नधान्याचे उत्पादन घेउन बाकीच्या जमिनीत तेलबिया व्यतिरिक्त रोस पैसे मिळवून देणा-या पिकांची लागवड करतो. म्हणून तेलबियांच्या लागवडीखालील क्षेत्र कमी आहे आणि त्या क्षेत्राची दर हेक्टरी उत्पादकता कमी आहे. याचा परिणाम तेलबियांची टंचाई सतत वाढत आहे. तरी परंतु तेलबियांचे उत्पादन वाढविण्यासाठी सरकारने पंचवार्षिक योजनेच्या काळात प्रामुख्याने पुढील दोन प्रकारचे प्रयत्न केले आहेत.

सारणी क्रमांक १०७

लेखांकियांच्या प्रकारानुसार साच लेखाची जायात

(००० टन मध्ये)

क्र.नं.	लेखाचा प्रकार	७०-७१	७१-७२	७२-७३	७३-७४	७४-७५	७५-७६	७६-७७	७७-७८	७८-७९	७९-८०	८०-८१	८१-८२	८२-८३	८३-८४
१.	सोयाबिन तेल	७६-००	७०-००	६४-००	६१-००	७७-००	२०-००	३०८-००	३८९-००	३०६-००	६२९-००	६५४-००	५५४-००	४१०-००	६०७-००
२.	पामतेल	००-४	००-५	३२	७३	१७	२२	३३८	३३३	३५३	५४८	४७८	३७२	५१६	७७०
३.	मोहरी	१५	१५	८	२०	२	६	२५६	३२३	३१२	११५	१५८	१२४	७९	२००
४.	शेततेल	दु.ल.	दु.ल.	दु.ल.	दु.ल.	दु.ल.	१९	२८	२३	४	दु.ल.	०-३	दु.ल.	दु.ल.	दु.ल.
५.	सरकी तेल	दु.ल.	दु.ल.	दु.ल.	दु.ल.	दु.ल.	०-२	०-२	०-२	०-२	दु.ल.	दु.ल.	२१	दु.ल.	दु.ल.
६.	सोबरेल तेल	१०	दु.ल.	दु.ल.	दु.ल.	दु.ल.	१२	१२	१२	०-४	०-४	४३	दु.ल.	१०	१५
७.	सुर्यकुल तेल	१	दु.ल.	दु.ल.	दु.ल.	दु.ल.	१६	४३	४३	दु.ल.	दु.ल.	दु.ल.	दु.ल.	दु.ल.	४०
८.	जवस	दु.ल.	०-५	दु.ल.	दु.ल.	दु.ल.	०-३	०-४	१	दु.ल.	०-३	०-४	दु.ल.	दु.ल.	दु.ल.

एवढी साचतेल

११-४ ८६ १०४ १२६ १३०३ ६७-४ १५९-२ ११२३-२ ६७५-४ १२८२-५ १३५५-८ १०५० १०१५ १६३२

टीप : दु.ल. = दुर्लभगीय.

बाधार : डॉ. माधव पावसकर :

इंडिअन ऑईल इंपोर्टर्स, प्राईस कंट्रोल ऑईल सिड्स ग्रीडकान,

सेल्फ-मॅनेजमेंटची इन्. ऑईल सिड्स ग्रीडकान इन इंडिया,

महाराष्ट्र हायड्रोइड सिड्स कंपनी लिमिटेड, मुंबई - ऑगस्ट, १९८८ पा.नं.११०.

३०१००१ सर्वसामान्य प्रयत्न :

अन्नधान्य, तेलबिया व इतर पिकांचे उत्पादन वाढविण्यासाठी सर्वसामान्यपणे खालील प्रकारचे प्रयत्न केले जातात किंबहुना तसे करणे आवश्यक आहे.

(१) तेलबिया लागवडीखालील क्षेत्र वाढविणे :

अन्नधान्य व रोख पैसे देणा-या पिकांच्याइतके तेलबियांना महत्त्व देऊन तेलबियांचे जिरायती व बागायती जमिनीचे क्षेत्र वाढविण्यास तेलबियामध्ये स्वयंपूर्णता आणता येईल. तसे सरकारचे प्रयत्न आहेत.

(२) लागवड पध्दतीत बदल :

तेलबियांचे उत्पादन वाढविण्यासाठी आलटून पालटून व स्वतंत्र पिकांची लागवड वाढवावी. याशिवाय अंतर्गत मिश्र पिकांवर जोर द्यावा. अशा पध्दतीची पिके महाराष्ट्रातील मराठवाडा, बार्शी, सोलापूर, भागात तूर-सुर्यफूल, ज्वारी-करडई, ज्वारी-जवस, उस-भुईमूग यासारखी अंतर्गत पिके घ्यावीत. याबाबत शास्त्रीय पध्दतीची माहिती उपलब्ध करून ती शेतक-यां-पर्यंत पोहचले पाहिजे. प्रशिक्षण आणि भेट योजनेद्वारे हे प्रयत्न होत आहेत.

(३) उन्हाळी भुईमूग लागवडीवर भर देणे :

उन्हाळी भुईमूगांचे पिक घेतले तर दरहेक्टरी १२५० किलोग्रॅम सरासरी उत्पादन निघते असा महाराष्ट्राचा अनुभव आहे. याप्रमाणे प्रत्येक राज्यामध्ये उन्हाळी भुईमूगाचे पिक घेतल्यास तेलबियांचे उत्पादन मोठ्या प्रमाणात वाढेल. तथापी विभागीय पातळीवर पिक-प्रवृत्ती ठरविणे गरजेचे असले तरी ते व्यवहारीक नाही. नैसर्गिक भिन्नतेमुळे भिन्न प्रकारची पिक प्रवृत्ती वाढते.

(४) जमिनीची प्रत, पाऊस व हवामानानुसार तेलबिया लागवडीचा आकृतीबंध
ठरविणे :

चांगल्या, भारी, कसदार जमिनीवर जवस, सोयाबिन यासारखी पिके घ्यावीत. तेलबिया उत्पादनाला गौण स्थान देऊ नेये. ज्याठिकाणी पाऊस कमी आहे तेथे सुर्यफूलाचे पिक घ्यावे आणि जेथे जमीन चांगली आहे, परंतु मर्यादित पाणी पुरवठा आहे तेथे करडईची लागवड करावी. या पध्दतीचा आकृतीबंध ठरविल्यास तेलबियांचे उत्पादन निश्चितच वाढेल.

(५) रासायनिक खते, बि-बियाणे व औषधांचा वापर करणे :

भारतीय शेतकरी तेलबियांची लागवड करण्यासाठी पारंपारीक बियाणे वापरतात, त्यामुळे त्याचे उत्पादन कमी होते. अशा ठिकाणी नवीन संशोधनाद्वारे तयार केलेली, अल्पावधीत भरपूर उत्पादन देणारी बियाणे वापरल्यास उत्पादन वाढेल. यामध्येच औषधे व रासायनिक खतांचा पुरवठा उपलब्ध करून देण्यास सरकारने आणखी लक्ष केंद्रीत केल्यास निश्चितपणे तेलबियांचे उत्पादन वाढेल. अर्थात त्या दृष्टीने सरकारचे प्रयत्न चालू आहेत.

(६) बाजार व किंमत यंत्रणेत सुधारणा :

तेलबियांचे उत्पादन वाढविण्यासाठी इतर प्रयत्नांबरोबरच सरकारने तेलबियांची किफायतशीर आधार किंमती निश्चित करणे आवश्यक आहे. सध्या भुईमूग, सुर्यफूल यासारख्या मोजक्या तेलबियांची प्रतवारीप्रमाणे किंमती ठरविल्या जातात. ह्या पध्दतीची सर्व तेलबियांची प्रतवारी करून त्यानुसार योग्य किंमती मिळवून देण्यासाठी सरकारने अधिक प्रयत्न करणे योग्य होईल.

(७) कर्ज पुरवठा :

शेतकऱ्यांना जमिनीच्या सर्व मशागती पासून ते विक्री करण्यापर्यंतच्या

खर्चासाठी कर्जपुरवठा होणे अत्यावश्यक असते. कर्ज वसुलीच्या दृष्टीने सहकारी खरेदी विक्री संस्थांच्या-मार्फत तेलबियांची खरेदी करणे योग्य होईल. सहकारी खरेदी विक्री संघ व पत्सस्था यांचे अनुबंधन निर्माण झाल्यामुळे धनको आणि ऋणको या दोघाना फायदा होईल. त्यामुळे बाजारातील अडत्ये व व्यापारी इ. पासून शेतक-यांची होणारी पिळवणूक थांबेल आणि शेतकरी उत्साहाने तेलबिया लागवड करून उत्पादन वाढवतील.

(८) गोदामाची व्यवस्था :

हरीतक्रांतीचा तेलबियांच्या लागवडीवर अनुकूल परिणाम झाल्यामुळे तेलबियांचे उत्पादन वाढले. उंदीर, घुस, पोरकिडे, ऋया, भुंगी-किडे यापासून तेलबिया सुरक्षित ठेवण्यासाठी शेतक-यांकडे योग्य अशी साठवणूक व्यवस्था नाही. यासाठी गोदाम व्यवस्था उपलब्ध करून देणे अगत्याचे आहे. ही गरज लक्षात घेऊन केंद्रीय व राज्य गोदाम महामंडळाने अनेक ठिकाणी गोदामे बांधण्यास उत्तेजन दिले आहे. परंतु ऋघापही खेड्यातील धान्य साठवणूक पारंपारीक पध्दतीची आहे.

(९) तेलबियांच्या संशोधनावर भर :

पाश्चिमात्य राष्ट्रांनी तेलबियांनाच्या क्षेत्रात संशोधन करून तेलबियांची उच्च पैदास उत्पादन देणारी बियाणे निर्माण केली आहेत. त्या-धरतीवर भारतात हरीतक्रांतीने तेलबियांच्याबाबत प्रयत्न होणे आवश्यक आहे. अर्थात ही पोळी भरून काढण्याचा प्रयत्न कृषी विद्यापीठाच्या संशोधनामुळे भरून निघत आहे.

३०१००१ तेलबियांचे उत्पादन वाढविण्यासाठी भारत सरकारने केलेले खास
प्रयत्न :

(अ) टेक्नालॉजी मिशन :

इ.सन १९८५-८६ व १९८६-८७ या दोन शेती हंगामात पाउस कमी पडल्यामुळे तेलबियांचे उत्पादन कमी झाले होते. यामुळे भारत सरकारला १९८६-८७ साली १५ लाख टन खाद्य तेलाची आयात करावी लागली. इतकेच नव्हेतर खाद्यतेलाची आयात सातत्याने वाढत असल्यामुळे देशातील सोने व परकिय चलनाचा प्रवास हाकनाक दुस-या देशाकडे जाऊ लागला आहे. हे धाबकियेसाठी तेलबियांचे उत्पादन वाढविणे आवश्यक आहेच. तेलबियांनाची प्रक्रिया आणि त्यांच्या व्यवस्थापनातील सुधारणा करून खाद्य तेलाच्या बाबतीत स्वयंपूर्णता निर्माण करण्यासाठी भारत सरकारने मे, १९८६ साली टेक्नालॉजी मिशनची स्थापना केली.

देशातील कांही निवडक प्रदेशांमध्ये टेक्नालॉजीमिशनच्या मार्फत पुढील ४ प्रकारे प्रयत्न केले जात आहेत.

१) पिक तंत्रज्ञान :

दि इंडीयन कौन्सिल ऑफ अग्रिकल्चरल रिसर्च या संस्थेने व देशातील कृषी विद्यापीठांच्या मार्फत अल्प कालीन भरपूर उत्पादन देणा-या उच्च पैदास बियाणांच्या संशोधनास चालना देणे हे त्यांचे मुख्य उद्दीष्ट आहे. विशेषतः सुर्यफूल, या तेलबियाणाची उच्च पैदास बियाणे निर्माण करून उत्पादन वाढविण्याचा प्रयत्न केला जात आहे.

२) कापणी नंतरचे तंत्रज्ञान :

तेलबियांवर पारंपारीक पध्दतीने प्रक्रिया करून तेल काढल्यामुळे कमी प्रतीचे तेल निघते. आणि तेलबियांतील पूर्ण तेल निघत नाही म्हणून कौन्सिल ऑफ सायंटिफीक अँड इंडस्ट्रीयल रिसर्च या संस्थेमार्फत, प्रक्रिया करून तेल काढण्याच्या पध्दतीत सुधारणा केल्या आहेत. उदा. तेलवडया तयार करणे, तेलाच्या सिलबंद पिशव्या तयार करून विकणे यासारख्या सुधारणा टेक्नालॉजी मिशनने सुचविल्या आहेत.

३) शेतक-यांना पाठिंबा :

भारत सरकारच्या " डिपार्टमेंट ऑफ अग्रिकल्चर अँड को-ऑपरेशन " च्या पुढाकाराने १७ राज्यातील १८० जिल्हयांमध्ये शेतक-यांना उत्तेजित करण्यासाठी सरकारने १७० कोटी रुपये खर्च करण्याची योजना आखली आहे. या अंतर्गत शेतक-यांना तेलबियांच्या लागवडीसाठी रासायनिक खते, उच्च पैदास बियाणे, औषधे आणि पिक संरक्षणासाठी मदत यासाठी येणा-या खर्चासाठी शेतक-यांना पैसा पुरविण्याची योजना आखली आहे.

४) कापणी नंतर शेतक-यांना व उद्योगांना पाठिंबा देणे :

टेक्नालॉजी मिशनमार्फत केलेल्या उपाययोजनांमधील तरतुदीप्रमाणे तेलबियांच्या आधार किंमती जाहीर करून त्यांवर प्रक्रिया करणा-या खाजगी आणि सहकारी तत्वावरील उद्योगांना प्रोत्साहन देणे गरजेचे वाटल्यावरून, टेक्नालॉजी मिशनने तशी योजना आखली आहे. यामुळे शेतक-यांना योग्य किंमत मिळाल्यामुळे तेलबियांच्या लागवडीस चालना मिळाली आहे.

(ब) नॅशनल डेअरी डेव्हलपमेंट बोर्ड्स ऑईल सिड्स प्रोजेक्ट :

आनंद मॉडेल वर आधारित साद्यतेलाचे उत्पादन वाढविणे, त्याची विक्री व्यवस्था सुधारणे आणि त्याची प्रक्रिया करणे यासाठी " नॅशनल डेअरी डेव्हलपमेंट बोर्ड्स ऑईल सिड्स प्रोजेक्टची स्थापना केली आहे. ग्रोअर्स को-ऑपरेटीव्ह सोसायटी स्थापन केली आहे. आणि राज्य पातळीवर स्टेट ऑईल सिड्स ग्रोअर्स को-ऑपरेटीव्ह फेडरेशनच्या स्थापना करण्यात आल्या आहेत.

तेलबियांची लागवड किफायतशीर आणि आर्थिक लाभाची होऊ शकते हे भारतीय शेतक-यांनी लक्षात आणून तेलबियांच्या लागवडीवर त्यांनी लक्ष केंद्रीत केले तर निश्चितपणे भारत साद्य तेलाच्या बाबतीत स्वयंपूर्ण होऊ शकेल. सरकारनेसुद्धा साद्य तेलबियांची गरज ओळखून शेतक-यांना त्यांच्या लागवडीची

विविध प्रलोभने दिल्या पाहिजेत. विशेषतः पाणी पुरवठ्यांच्या सोई, रासायनिक सते, उच्च पैदास बि-बियाणे, औषधे इ. योग्य केळी पुरविल्या पाहिजे. तेलबियांच्या उत्पादनाला योग्य किंमत मिळवून देण्यासाठी विविध पात्कीवर उपाययोजना केल्या पाहिजेत. त्याजोडीला शेती तंत्रज्ञान व्यावसायिक दृष्टीने वापरण्याच्या हेतुने शेतक-याना मार्गदर्शन होणे ही अगत्याचे आहे. तेलबियांची लागवड ही खाद्य आणि पैसा मिळवून देणारी आहे. किंबहुना अलीकडे तेलबियांना मिळणा-या किंमतीमुळे त्यांच्या लागवडीच्या दृष्टीने अनुकूल वातावरण निर्माण झाले आहे. त्याचा फायदा जरूर घ्यावा लागेल.

-x-x-x-x-x-

संदर्भ :
===

१. नलिन के कसनजी : सेल्फ-सफिसियन्सी पॉसिबल वृईथ राईट अंप्रोच, सेल्फ - सफिसियन्सी पॉसिबल इन ऑईल सिड्स प्रॉडक्शन इन इंडिया, महाराष्ट्र हायब्रीड सिड्स कंपनी लिमिटेड-२०, ऑगस्ट, १९८८ पा.नं.३१
२. तत्रैव पान नं. ३१.
३. भा.प.पाटील : भारतातील वनस्पती उद्योग, योजना (मराठी) १६ ते ३० सप्टेंबर, १९८३ पान नं.१४.
४. प्रा. केचे प्रा. सक्दी : महाराष्ट्र, महाराष्ट्रातील कृषीचे सर्वसामान्य अवलोकन, सी.जमनादास आणि कंपनी, मुंबई. १९७८ पान नं.१४४
५. भा.प.पाटील : भारतातील वनस्पती उद्योग, योजना (मराठी) योजना पार्श्विक कार्यालय, मुंबई - २३, १६ ते ३० सप्टेंबर, १९८३ पा.नं.१६
६. डॉ. राहुडकर : सोयाबिन दे.पुढारी १९८८-८९, पान नं.५
७. बंग्राउंड पेपर : सेल्फ-सफिसियन्सी इन ऑईल सिड्स प्रॉडक्शन इन इंडिया, महाराष्ट्र हायब्रीड सिड्स कंपनी मुंबई- २०. ऑगस्ट, १९८८ पान नं.१९
८. डॉ.पी.व्ही.शेनोई : ऑईल सिड्स मिशन सेल्फ-सफिसियन्सी इन ऑईल सिड्स प्रॉडक्शन इन इंडिया, महाराष्ट्र हायब्रीड सिड्स कंपनी लिमिटेड, मुंबई-२०. ऑगस्ट, १९८८ पान नं.५३.

=0=0=0=0=0=